

Szakmai zárójelentés

Projekt címe: "Új szerepben? Választók, képviselők, pártok"

Projekt azonosító száma: 128833

Vezető kutató: Várnagy Réka, PhD, Budapesti Corvinus Egyetem

Időszak: 2018-11-01 - 2022-10-31

A kutatás kérdésselvetése

A kutatás témája a képviselet kérdése volt. A politikatudományi szakirodalom hagyományosan a képviselők szemszögéből közelítette meg a képviselet kérdését és így a képviselői szerepekkel, a képviselet fókuszával, a képviselők – leginkább parlamenti – tevékenységével és az ezt meghatározó intézményi változókkal foglalkozott. A képviselő és a képviseltek közötti kapocs kutatása is jelen volt a szakirodalomban, a személynek szóló szavazás kutatásán vagy a kormányzati politikákban megjelenő prioritások kutatása által (a rezponzivitás vagy az ígéretkutatás területén).

A képviselet kutatásának egyik központi kérdése, a „kit és hogyan képviseljen a képviselő?” került a mi kutatásunk fókuszába is, és az eredeti elképzeléseink szerint azt vizsgáltuk volna, hogy hogyan gondolkodnak erről a képviseleti elit tagjai és a szavazók. A kutatás ezeket a kérdéseket mind a két oldalról meg akarta vizsgálni, két egymásra rímelő kutatással: a szavazók elképzeléseit egy reprezentatív, személyes lekérdezéssel lebonyolított kérdőíves felmérés során akartuk feltárni, míg a képviseleti elit tagjait személyes interjúk keretében kerestük volna meg. Ez a kutatási irány összhangban volt a nemzetközi trendekkel, hasonló keretben folytak ugyanis kutatások többek között Spanyolországban és Németországban is, illetve a kutatócsoportunk is kötődött egy európai, COMPARENET hálózathoz, amelyben a tagok a képviseleti kutatás összehangolására és így összehasonlíthatóságára törekedtek.

A kutatás folyamata és eredményei

A kutatás első szakasza (2018 november 1 – 2019 október 31. a fenti terveknek megfelelően alakult: a kutatásban résztvevő kollégákkal feltérképeztük a képviseleti téma szakirodalmát, kifejezetten a jó nemzetközi példák azonosítására törekedve. Ezek alapján kidolgoztuk azt az elméleti keretet, amelyen belül megfogalmaztuk saját kérdéseinket. A kutatócsoport tagjai Ilonszki Gabriella és Várnagy Réka a képviselet intézményi kereteit kívánta meghatározni, aminek a fő terepe a parlamenti munka. A parlamenti lehetségszerkezet vizsgálata során

azonosították a képviseleti tevékenység tereit és eszközeit és elemezték ezek változását. Megállapították, hogy a képviselők parlamenti lehetőség szerkezete szűkül, hiszen maga a parlamenti intézményi struktúra gyengül meg. Ezeket az eredményeket prezentálták az ECPR, parlamenti munkára fókuszáló konferenciáján Leidenben (Ilonszki-Várnagy, 2019). A kutatócsoport tagjai, Ilonszki Gabriella és Vajda Adrienn, (aki 2019 augusztusában kifejezetten erre a témára fókuszálva csatlakozott a csapathoz) a képviselet egy újabb, szubsztantív, tartalmi dimenzióját vizsgálva, egy magyar esettanulmányt is kidolgoztak, amiben a női érdekképviselet kérdését vizsgálták meg és ismét azonosították a lehetőségstruktúra szűkülését. Az eredményeket impakt faktoros cikkben publikálták a Politics and Gender szaklapban (Ilonszki-Vajda, 2019).

A kutatási kérdések kidolgozása során új elemként a képviseleti keretben megjelenő konfliktusokra koncentráltunk: az összetett politikai erőterben a képviselők egyszerre szembesülnek a pártjukhoz való alkalmazkodás kényszerével, a választókerületük és a választóik preferenciáival és esetlegesen a szakértői szempontokkal vagy akár azzal a képpel, ami a közérdekről és közjóóról megjelenik bennük. Ezek az erőhatások ugyan nem mindig manifesztálódnak, de ha mégis, akkor nem mutatnak szükségszerűen egy irányba. A kutatásunk ezeket a potenciális konfliktusforrásokat igyekezett azonosítani és ezek mentén feltérképezni a képviselők és a választók prioritásait, azaz, hogy milyen értékek és érdekek képviselete kap prioritást?

Az elméleti keret kidolgozásával párhuzamosan a kutatócsoportban dolgozó szociológus kolléga támogatásával a konkrét módszertani megoldások megismerésére is törekedtünk, azaz összegyűjtöttük azokat az elérhető kérdőíveket, amelyek a releváns nemzetközi kutatásokban használtak. Ebben a szakaszban elsősorban a képviselői lekérdezésekre koncentráltunk, hiszen a kutatásunkban először a képviseleti elit tagjait akartuk megkeresni és így 2019 második felére kidolgoztuk az elit tagjainak kérésére szolgáló kérdőívet, illetve megkezdtük az interjúk lekérdezéséhez a toborzást és a jelentkező hallgatók kiképzését. A 2019 őszi helyhatósági választások miatt azonban az aktív politikusok között nagyon kicsi volt a válaszadási hajlandóság, ezért jobbnak láttuk a kérdőíves kutatás elhalasztása mellett dönteni. A kutatás második szakaszának első pár hónapjába folytattuk az irodalomfeldolgozási és módszertani munkát, majd a projekt átmenetileg leállt, mert ez a szakasz (2019. november 1 – 2020. október 31.) sajnos pont a COVID-járvány idejére datálódott. Ez először megnehezítette, majd ellehetetlenítette a tervezet adatgyűjtés megvalósítását. A személyes interjúk megvalósítására ebben az időszakban érhető módon nem volt lehetőségünk, azonban a politikai élet szereplői az online interjúktól is elzárkóztak, részben a járvány okozta egyéb problémák,

részben a technológia iránti gyanakvás miatt. Az elmúlt években már regisztráltuk, hogy a politikai élet szereplői egyre nehezebben megközelíthetőek és ez a zárás ebben az időszakban megerősödött. Világossá vált, hogy a kutatási terv a járvány közép- és hosszú távú hatásainak függvényében átgondolásra szorul, hiszen a politikai élet szereplőit nem érjük el és a közhangulat sem alkalmas egy kérdőíves kutatás lebonyolítására. Ennek megfelelően a projektben a személyi kifizetéseket felfüggesztettük, Vajda Adrienn fizetésének kivételével, aki ebben a szakaszban a képviseleti munka intézményi meghatározottságával kapcsolatban végzett, a járványtól függetlenül megvalósítható kutatást. Ilonszki Gabriellával végzett közös kutatása a kormány és a parlament közötti viszony változását és ennek a parlamenti munkára gyakorolt hatását térképezte fel (Ilonszki-Vajda, 2020 és Ilonszki-Vajda, 2021). A kutatócsoport már dokumentálta a parlamenti munka intézményi körülményeinek megváltozását, különös tekintettel a jogi szabályozás változására. Az újabb kutatás a jogszabályi változás gyakorlati következményeit vizsgálta a parlamenti munka tekintetében. Innovatív elemként, neoinstitutionalista megközelítésben az informális szabályok változásának feltérképezésére és a következmények elemzésére is kísérletet tettek. Eredményeik megerősítették a parlament intézményrendszerének gyengüléséről alkotott képet és kimutatták a kormányzati dominanciát. Ezek a trendek nemcsak Magyarország esetében érvényesülnek: a kutatási eredményeket nemzetközi összehasonlításban értelmezve láthatjuk, hogy a kormányzat és a parlament közötti erőviszonyok a kormányzat javára változnak, igaz eltérő dinamika mentén (Ilonszki-Dudzinska, 2021).

A kutatócsoport tagjai 2020 őszétől dolgoztak a kutatási terv átgondolásán és átalakításán illetve keresték a képviseletről való tudás bővítésének útjait. Ilonszki Gabriella és Vajda Adrienn a deskriptív dimenziójára fókuszálva folytatta kutatását a női képviselet témakörében. A kutatás eredeti, kétoldalú megközelítésének megfelelően a jelöltállítási folyamatot vizsgálták a politikai aktorok szemszögéből, összevetve azt a választók preferenciáival. A kutatási eredmények azt jelezték, hogy míg a pártok fenntartásokkal kezelik a női jelöltek, addig a választók nem mutatnak diszkriminatív magatartást. Ezek a kutatási eredmények az *East European Politics*, angol nyelvű folyóiratban kerültek publikálásra (Vajda-Ilonszki, 2021).

A kutatócsoport eddigi eredményei azt jelezték, hogy a magyar környezet dinamikusan változó kontextusa újra keretezte a képviselet fogalmát és lehetőségterét a magyar politikában. Ennek a változásnak a kritikus szereplője a domináns helyzetben levő kormánypárt volt, amit az eddig bemutatott publikációkban megjelent eredmények is megerősítettek. Az eredeti kutatási tervtől eltérően ezért Várnagy Réka, a kutatás vezetője közös munkába kezdett egy másik NFKHI által finanszírozott kutatásban részt vevő kollégájával, Metz Rudolfffal. A közös munka célja a

Fidesz mint kormánypárt jellemzőinek, szervezeti felépítésének és fejlődésének megértése volt. Kutatásuk megerősítette, hogy a parlamenti szerepben regisztrált tendenciák, a párt domináns viselkedése, nem korlátozódik erre az arénára, hanem lényegi sajátossága a pártnak (Metz-Várnagy, 2021).

A képviselői tevékenység további feltérképezésének céljából a harmadik kutatási szakaszában (2020. november 1 – 2021. október 31.) felmerült a már meglévő adatbázisok használata és a parlamenti szavazások vizsgálata, méghozzá összehasonlító céllal, az Európai Parlament keretein belül. Ehhez a kutatócsoport egy hónapos időtartamban kipróbálta az Európai Parlament VoteWatch Database szolgáltatását, ami azonban a kutatási kérdések tekintetében nem vezetett eredményre.¹

Az újraprendeződött kutatócsoport így a kutatási terv megújítása és a kutatási projekt meghosszabbítása mellett döntött, amit az NFKHI elfogadott. A kutatási terv átgondolása során a fókusz a választók képviseleti felfogása felé terelődött, hiszen itt az eredeti tervben megfogalmazott kérdések közül sok nyitva maradt. A kutatócsoport az eredeti elméleti keretben megfogalmazott kérdéssel fejlesztette tovább, hogy fel tudja térképezni a választók elképzeléseit és elvárásait a képviselet kapcsán. Milyen képviselőt szeretnének látni a választók? Kit képviseljen a választott politikus? Mi legyen a képviselet fókusza? Milyen potenciális konfliktusok jelenhetnek meg a képviseleti folyamatban és milyen preferenciái vannak ilyen esetben a választóknak? A kérdések megválaszolásához a kutatócsoport tagjai újra áttekintették a feldolgozott szakirodalmat és azonosították a képviselet vizsgálatának fontosabb dimenzióit és szereplőit. A szereplők meghatározása során támaszkodtunk az előzetes kutatási eredményekre, amik azt jelezték, hogy a szakértőket is autonóm szereplőként kell tekintenünk (Ványi-Galambos, 2019). A kutatócsoport a nemzetközi szakirodalom eredményeivel egyetértve azzal a feltételezéssel élt, hogy a képviselet koncepciója nem értelmezhető egy koherens absztrakcióként, hanem erősen függ a kontextustól – például, ha a helyi iskola kérdésében kell döntést hozni, akkor a választók elvárják, hogy figyelembe vegyék a helyi lakosok véleményét, míg gazdasági kérdésekben lehet, hogy a szakértői véleményeknek adnak prioritást. A választók preferenciáinak és elvárásainak feltérképezésére a hagyományos kérdőíves módszer helyett a kutatócsoport egy innovatív módszertani megközelítést, az ún. survey kísérletet választotta. A módszer lényege, hogy a válaszadót helyzetbe hozzák a kérdőívben, azaz nem absztrakt módon kell nyilatkoznia például a képviseleti preferenciájáról

¹ Érdemes azonban megjegyezni, hogy a VoteWatch adatbázis végzett kutatás egy, a munkába bevont PhD hallgató számára értékes inputot szolgáltatott a disszertációjához, amit ezen kutatási projekt támogatásának megjelölésével várhatóan 2023 decemberében fog leadni.

(„Szeretné-e, hogy női képviselője legyen választókerületének”), hanem két képviselői profilt kap, ami több változó mentén is eltér egymástól és ki kell választania a számára szimpatikusabbat. A kutatási kérdések operacionalizálásának eredményeképpen a leírásokban egy vagy több változó is többféle kimenetet kaphat és így a forgatókönyveknek többféle lehetséges alternatív megjelenése van. Az algoritmus a kutatásunkban a különféle kimenetekhez egyforma valószínűségeket rendel és minden kérdésben kétféle alternatíva közötti döntést ajánlja fel a válaszadónak (például: a válaszadónak két különböző, több demográfiai változó mentén definiált képviselői profil közül kell kiválasztania az általa alkalmasabbnak ítéltet). Azaz ebben a kutatásban, a válaszadók véletlenül meghatározott alcsoportjai nem ugyanazokkal a kérdésekkel/helyzetekkel találkoznak, hiszen az egyes kérdésekben megjelenő változó véletlenszerűen kerülnek generálásra. A válaszoló kutatásunkban négy vignettával szembesül, amik a képviselőt egyes dimenzióit jelenítik meg így lehetőség nyílik az egyes alternatívákkal kapcsolatos értékelések összehasonlítására is. Ez a kutatási módszertan jól alkalmazható online közegben, ami a járvány utáni helyzetben fontos szempont volt.

A kutatás utolsó, negyedik szakaszában (2021. november 1 – 2022. október 31.) a survey kísérletben alkalmazott kérdőív kidolgozását tűzte ki célul. A 2022. tavaszán kialakult nemzetközi helyzetre reflektálva a kutatók úgy döntöttek, hogy kutatásukban reagálnak a kialakult gazdasági-társadalmi krízishelyzetre és úgy formálják meg a kérdőívet, hogy annak eredményei alapján a válságból fakadó változásokra, különbségekre is reflektálni tudjanak majd a képviselőt szempontjából. Így 2022 tavaszán bekerült a kérdések közé egy, ami az állampolgárok szempontjából vizsgálta a különböző típusú válsághelyzetre adandó képviselői választ. A kutatási kérdések megfelelő kialakításához a kutatási csapathoz a negyedik szakaszban csatlakozó, pszichológusi MA végzettséggel rendelkező PhD hallgató, Novák Anna nyújtott módszertani segítséget.

A kérdőív újra formálása releváns és aktuálissá tette a kutatást magát, azonban sok időt igényelt a kutatás utolsó szakaszában. A kutatási kérdések megfogalmazását lassította a nemzetközi összehasonlíthatóság igénye is, hiszen a kutatók a kísérleti kérdőíves kutatással készült politikatudományi kutatások áttekintése után fogalmazta meg saját kérdéseit. Ennek a hosszú folyamatnak az eredményeképpen a kérdőíves kísérleti kutatás megvalósítására csak a negyedik szakasz végén, 2022. októberében került sor. A vizsgálattal a közbeszerzési eljárás eredményeképpen, a legnagyobb online válaszadói pannellel rendelkező céget, az NRC-t bíztuk meg. Az adatfelvétel kvótás mintavételnek tekinthető. Az 1200 fős minta nem, kor és lakóhely szerinti megoszlása a hazai felnőtt népesség arányait követi.

A kérdőíves kutatás időzítése miatt a kutatás eredményeinek feldolgozására a kutatás keretein belül még nem került sor, ezek kiértékelése, elemzése és publikálása még várat magára.

A kutatási folyamat és a kutatási eredmények értékelése

A megvalósult kutatás az eredeti kutatási tervben megfogalmazott kérdéseknek csak egy részét tudta megvizsgálni, így az eredeti elképzeléseknek csak részben tudott megfelelni. A képviselői intézményi meghatározottságát és a képviselői deskriptív illetve szubsztantív dimenziót vizsgáló magyar esettanulmányok sikeresen megvalósultak és az eredmények neves nemzetközi folyóiratokban kerültek publikálásra. COVID járvány okozta megvalósítási problémák és az egyre elzárkózóbb politikai elit ellehetetlenítették a kutatás személyi interjúkra épülő részének kidolgozását, így a képviselői elit vizsgálatára csak indirekt módon, az esettanulmányokon keresztül volt lehetőség. Ezzel szemben az állampolgárok képviselői kapcsolatos elképzeléseit és elvárásait kutató részek megújított és újra gondolt formában megvalósításra kerültek, egy kísérleti kérdőíves kutatás keretében.

A projekt költségvetése hűen tükrözi a helyzetet: az projektben rendelkezésre álló összegnek csak egy része (nagyságrendileg a fele) került felhasználásra, többek között a személyes interjúk lefolytatására szánt pénz, az utazásokra allokált költségek illetve az online megvalósítás miatt olcsóbbá vált kérdőíves kutatás mind megtakarításként jelentkeztek. A kutatás során a személyi kifizetések is a valóban végzett munka üteméhez igazodtak, így itt is jelentkeztek megtakarítások, a járvány miatti leállás kapcsán.

A kihívások ellenére a kutatás sikeresnek tekinthető, hiszen a tudományos eredmények gazdagították a képviselőiről alkotott tudásanyagot, publikálásuk nemzetközi figyelemre is számot tartott. A még fel nem dolgozott adatok elemzése pedig további tartalmi és módszertani tanulságokat ígér, hiszen ezek az eredmények rezonálnak az eredeti kutatási kérdésekkel, de egyben az aktuális társadalmi-gazdasági-politikai-nemzetközi helyzetre is reflektálnak és így várakozásaink szerint kontextusban képesek bemutatni az állampolgárok képviselőiről alkotott elképzeléseit.

A kutatás keretében született, hivatkozott publikációk:

Ilonszki, Gabriella - Vajda, Adrienn (2019) Women's Substantive Representation in Decline: The Case of Democratic Failure in Hungary. *Politics & Gender*, 15(2), 240-261.

Ilonszki Gabriella – Várnagy Réka (2019) Politically triggered de-institutionalisation of parliament and the measurement of parliament powers. ECPR Standing Group on Parliaments Conference, 2019. június 27-29., Leiden

Ilonszki Gabriella – Vajda Adrienn (2020) A Fidesz ellenzékben és kormányon – parlamenti változások. *Fundamentum* 24(4):49-59

Ilonszki, Gabriella - Vajda Adrienn (2021). How Far Can Populist Governments Go? The Impact of the Populist Government on the Hungarian Parliament. *Parliamentary Affairs*, 74(4), 770–785.

Ilonszki Gabriella - Dudzińska, Agnieszka (2021) Opposition behaviour against the third wave of autocratisation: Hungary and Poland compared. *European Political Science* 20, 603–616

Metz Rudolf –Várnagy Réka (2021): “Mass,” “Movement,” “Personal,” or “Cartel” Party? Fidesz’s Hybrid Organisational Strategy, *Politics and Governance* 9 (4): 317–328

Vajda Adrienn - Ilonszki Gabriella (2021) Gendered parties and gendered voters in Hungary? “Plus ça change, plus c’est pariel”, *East European Politics*, 37:4, 617-634,

Ványi Éva - Galambos László (2019): Szakértői kormány magyar módra. A Bajnai-kormány szakértői jellegéről. *Politikatudományi Szemle* 28 : 4 pp. 37-61. , 25 p. (2019)